

«Nei-ungdom» samlet til  
skolevalgvakten i forkant av  
EU-avstemningen i  
november 1994.



TERJE HALVORSEN

## **Partiets salt**

### **Arbeiderpartiet og dets ungdomsorganisasjon - samarbeid og konfrontasjoner**

Partienes ungdomsorganisasjoner skal virke for partiets politikk blant yngre mennesker - agitere, bevisstgjøre og rekruttere til partiet. Samtidig er ungdomsorganisasjonene formelt selvstendige organisasjoner som styrer seg selv og treffer egne politiske vedtak. Det kan gi grunnlag for standpunkter og veivalg som bryter med moderpartiets linje. Slik utelukker ikke det prinsipielle samarbeidet at det kan oppstå sterke spenningsforhold mellom parti og ungdomsorganisasjon.

Grunnene til dette er flere. Den formelle selvstendigheten er en forutsetning. Samtidig må det pekes på andre forhold. Først og fremst er ungdomsorganisasjonene ikke partier. Begrepet «ungdomspartier», som en kan møte i media, er derfor en uheldig betegnelse. Partiene stiller til valg og må ta hensyn til en bred og politisk sammensatt velgermasse som kan ha andre syn og oppfatninger enn det partimedlemmene har. Siden velgerne stort sett har vært mindre radikale enn partimedlemmene i partier på venstresiden, vil partiene ofte måtte skjele til dette når de utformer sine programmer og valgkampsaker.

Ungdomsorganisasjonene stiller derimot ikke til valg. De kan derfor reflektere medlemmenes meninger og politiske bevissthet uten taktiske hensyn. I tillegg kommer livsfasefaktoren; ungdoms entusiasme utløses lettest av klare standpunkter og prinsipper som ikke er utvannet med kompromisser og taktikk. Arbeiderpartiets ungdomsorganisasjon har derfor i perioder stått fram som voktere av det den så som bevegelsens grunnleggende verdier og mål. Det var dette journalisten Jacob Vidnes i partiets hovedorgan hadde i tankene da han alt i 1902 erklærte at den sosialistiske ungdom var «arbeiderbevægelsens salt», og var den det ennå ikke, burde den i hvert fall bli det.<sup>1</sup>

Men ungdommen er ikke bare bevarere. Unge mennesker tar også lettere opp nye tankestrømninger og holdninger i tiden enn eldre mennesker som alt har fått sine meninger og holdninger formet. Da kan det oppstå konfrontasjoner som viser at saltet også kunne svi i sårene.

Partier kan leve med uenighet med sin ungdomsorganisasjon i enkelt-saker. Verre blir det når veivalg og strategisk hovedlinje er forskjellige. Settes det spørsmålsteget også ved selve tilknytningen mellom de to, er faren for brudd stor. Som vi skal se, har det skjedd. Det var fire tidspunkter der forholdet til partiledelsen for alvor spisset seg til: i 1909, i 1918, i 1922-23 og i 1969-73.

## Fra brudd til makterobring - og nytt brudd

Norges sosialdemokratiske ungdomsforbund ble stiftet i 1903, men forble lenge en liten organisasjon. Meningene var imidlertid markante og klare nok. Forbundet forfektet en konsekvent pasifistisk linje og angrep i 1905 dem i partiet som ville gjøre felles sak med Venstres «nationalistiske sabelraslere» heller enn å godta konsesjonene til Sverige i Karlstad-forliket. For ungdomsforbundet var det viktigste at unionen med Sverige ble oppløst på fredelig vis.

Større problemer oppsto da en syndikalistisk strømning kalt «ungsocialisme» oppsto nettopp i Sverige, og fikk betydelig oppslutning også i det norske ungdomsforbundet. Denne retningen ville konsentrere den politiske kampen til arbeidsplassene og så generalstreik som hovedvåpenet. Arbeiderpartiet var derimot parlamentarisk orientert og mente sosialismen skulle komme som resultat av partiets kamp, oppslutning og virke i Stortinget og i kommunestyrene. Veien til sosialismen gikk gjennom erobring av velgerflertallet. Det var med andre ord fundamental uenighet om den strategiske hovedlinjen i kampen for sosialismen.

I 1909 spisset striden seg til. En opposisjon i ungdomsforbundet sto på partiets side, og med partiets velsignelse ble det dannet et nytt, partiløst ungdomsforbund. En av dets ledere erklærte at «Vi vil sette oss ved de gamles fødder og lære av dem».<sup>2</sup> Et så lite brysmøt ungdomsforbund ble selvsagt møtt med stor velvilje fra partiledelsen. Men hva nå med det gamle ungdomsforbundet? Et parti kan normalt bare ha én ungdomsorganisasjon. På det gamle ungdomsforbundets landsmøte i 1909 kom det til en krass meningsbrytning. Med formannens dobbeltstemme ble det vedtatt å avvise «ungsocialismen» og å søke sammenslutning med det nye forbundet. Slik gikk det også. Ungsocialistene forsvant ut og krisen i forholdet til partiet gled over.

Fra 1912 vokste ungdomsforbundet sterkt og ble en masseorganisasjon. Samtidig ble forbundet ytterligere radikalisert. Skuffelsen over de

Det var med andre ord fundamental uenighet om den strategiske hovedlinjen i kampen for sosialismen.



Martin Tranmæl var initiativtaker til stiftelsen av Trøndelag distriktsorganisasjon av Norges Socialdemokratiske Ungdomsforbund. Her sitter han sammen med medlemmer av sosialistlaget i Trondheim i 1917. Fra venstre Martin Tranmæl, Arnold Wiik, Fine Olsen, Alfred Trønsdal, Hjalmar Dyrendahl, Halvard Olsen og en ukjent.

sosialdemokratiske partienes nasjonalisme ved utbruddet av 1. verdenskrig i 1914, dyrtiden som gradvis rammet også det nøytrale Norge og de to russiske revolusjonene i 1917, bidro til radikaliseringen. Ungdomsforbundets flertall ble en del av «den nye retning» i partiet sammen med den trøndelagsdominerte Fagopposisjonen av 1911, under ledelse av Martin Tranmæl. Denne opposisjonen ville erobre partiet, ikke ta en konfrontasjon utenfra. Dette lyktes på landsmøtet i 1918, hjulpet av at den gamle ledelsen undervurderte aksjonsviljen på grunnplanet og stilte seg på en hyperparlamentarisk plattform. Med ungdomsforbundet som en av drivkreftene, ble Arbeiderpartiet nå satt på en «revolusjonær», rådssosialistisk plattform som skilte det fra de aller fleste sosialdemokratiske partienes linje i andre land. Det var en plattform som skapte grunnlag for å slutte seg til den nye kommunistiske internasjonale, Komintern, da denne ble dannet i 1919.

Dette er eneste eksempel på at ungdomsforbundet har klart å erobre partiet for en annen, konkurrerende hovedstrategi og prinsipplattform. Det var også bare mulig i samarbeid med en annen sterk opposisjonell strømning i partiet og fagbevegelsen.

Det ville derfor «fortsette at arbeide for kommunismens sak i Norge», uansett hva partiledelsen måtte mene.

Partiets medlemskap i Komintern ble i økende grad en kilde til strid. Tranmæl-retningen ønsket ikke å oppgi partiets karakter av masseparti med kollektivt medlemskap gjennom fagforeninger, og den ønsket ikke å underkaste seg et stadig mer sentralistisk lederskap i Moskva, dominert av de russiske bolsjevikene og preget av disses bakgrunn og erfaringer. Ungdomsforbundet hadde i 1921 skiftet navn til Norges Kommunistiske Ungdomsforbund (NKU) og ble etter hvert en støttespiller for det betydelige mindretallet i partiet som ville forbli i Komintern. Den sittende ledelsen i forbundet hadde splittet lojalitet, men den nye ledelsen under Peder Furubotn, som ble valgt på landsmøtet i mars 1923, stilte seg klart på Moskvass side i striden. Dette var i tråd med landsmøtets vedtak. Fram til det ekstraordinære landsmøtet i partiet som i november skulle avgjøre spørsmålet, drev ungdomsforbundet en hard kamp mot flertallet i partiets ledelse. Partiledelsen innskjerpet at ungdomsforbundet etter Kominterns retningslinjer hadde plikt til å underordne seg partiledelsen og til «lojal opptreden overfor partiet». <sup>3</sup> Ungdomsforbundet parerte med å påpeke at det ikke kunne gjelde når partiet selv ikke var lojalt mot Kominterns vedtak. Det ville derfor «fortsette at arbeide for kommunismens sak i Norge», <sup>4</sup> uansett hva partiledelsen måtte mene.

Denne gangen klarte imidlertid ikke ungdomsforbundet å erobre partiet for sin linje, selv om det hadde en betydelig del av partiet som støttespillere. Flertallet avviste Kominterns ultimatum på partiets ekstraordinære landsmøte og brøt dermed med Komintern. Mindretallet marsjerte ut og dannet Norges Kommunistiske Parti (NKP). Flertallet i NKU brøt med Arbeiderpartiet og ble NKPs ungdomsorganisasjon.

## En partiloyal ungdomsorganisasjon

Arbeiderpartiet måtte dermed danne en ny ungdomsorganisasjon. De DNA-lojale i NKU dannet Venstrekomunistisk Ungdomsfylking (VKU), med Einar Gerhardsen som en av sine toppledere. VKU fikk etter hvert oppløsning fra 30-40 prosent av lagene og medlemmene i det gamle forbundet. Da DNA i 1927 slo seg sammen med Norges Sosialdemokratiske Arbeiderparti - de som hadde brutt ut i 1921 på grunn av Komintern-medlemskapet - måtte de to partienes ungdomsorganisasjoner gjøre det samme. Det sammenslåtte forbundet fikk navnet Arbeidernes Ungdomsfylking (AUF).

Verken VKU eller AUF kom til å utfordre Arbeiderpartiet når det gjaldt strategisk hovedlinje, selv om det kunne være uenighet i enkeltspørsmål. Mange i AUF var imot at partiet dannet mindretallsregjering i 1928, under Christopher Hornsrud, og syntes det smakte av forkastelig

sosialdemokratisk ministersosialisme. Men regjeringen satt i mindre enn tre uker, og det ble en episode. Da Arbeiderpartiet neste gang dannet en mindretallsregjering, under Johan Nygaardsvold i 1935, sto AUFs flertall bak denne beslutningen. På samme måte aksepterte AUF partiets dreining i retning høyre og i retning tradisjonell sosialdemokratisk parlamentarisk vei til sosialisme i løpet av 1930-årene. Det fantes en opposisjon mot dette i AUF og i partiet, men den var ikke sterk nok til å hindre kursomleggingen. Derimot klarte den å hindre at AUF traff noe vedtak til støtte for opprustning og styrking av Forsvaret i lys av trusselen fra Hitlers Tyskland. Det ville brutt for sterkt med ungdomsorganisasjonens pasifistiske tradisjon. Men en slik omlegging var omstridt også i partiet og regjeringen.

DNAs kursomlegging førte med seg betydelige valgseire i 1933 og 1936, selv om partiet ikke oppnådde flertall på Stortinget. AUF profiterte også på framgangen og opplevde både en eksplosiv medlemsvekst og høy kulturell aktivitet. Men denne AUFs «storhetstid» innebar ingen tilsvarende sterk politisk innflytelse overfor partiet eller regjeringen.

I de første tjue årene etter frigjøringen i 1945 var også AUF en «snill» ungdomsorganisasjon for partiet og partiets regjeringer. «1950-årenes AUF-generasjon må ha vært den mest lojale - noen vil si servile - i ungdomsorganisasjonens historie,» skriver Reulf Steen.<sup>5</sup>

Det var flere grunner til denne lojaliteten. En stor del av førkrigstidens opposisjonelle venstrefløy hadde i løpet av krigen sluttet seg til kommunistenes motstandsarbeid og forble i NKP etter krigen. Gjenoppbyggingen og regjeringens store moderniseringsprosjekt, som skulle skape et nytt, bedre og, håpet mange, sosialistisk samfunn, krevde oppslutning og støtte, ikke uenighet og kiv. Et par år etter krigsslutt satte også den kalde krigen mellom øst og vest inn for fullt, og Norge sluttet seg til den vestlige alliansen som ble NATO. Det skapte et politisk klima med krav om å marsjere i takt og med liten takhøyde for avvikende syn, særlig i utenrikspolitiske spørsmål. I DNA var det i 1948 og begynnelsen av 1949 en tautrekking mellom flertallet i partiledelsen, som i ville ha tilslutning til vest, og flertallet i stortingsgruppa, som ønsket et formelt stormaktsuavhengig nordisk (egtl. skandinavisk) forsvarsforbund. AUF ble ingen støttespiller for «nordistene», men forholdt seg lojalt til partiledelsen.

Bildet må likevel modifieres. AUF markerte fra 1950-årene uenighet i flere viktige spørsmål. Fylkingen krevde overføring av de økonomiske nøkkelressursene til staten og etterlyste plan for «sosialisme». Innen forsvars- og utenrikspolitikken kom flere avvikende vedtak, som mot forlengelse av den militære tjenestetiden og fortsatt opprustning i 1952. AUFs blad Fritt Slag gikk langt i å støtte realitetene i det såkalte «påske-

«1950-årenes AUF-generasjon må ha vært den mest lojale - noen vil si servile - i ungdomsorganisasjonens historie,» skriver Reulf Steen.

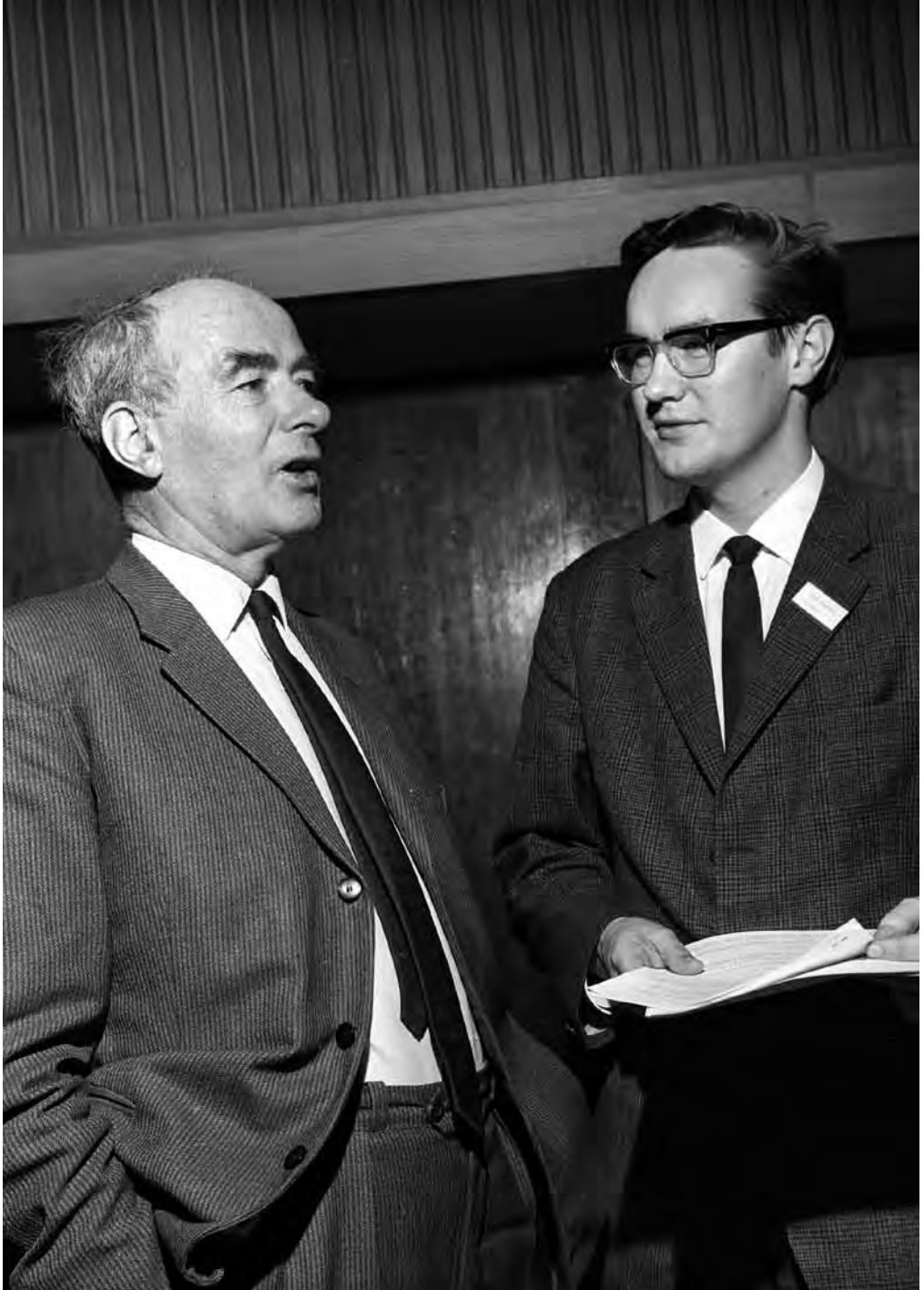
opprøret» i 1958 mot vesttysk atomopprustning - en aksjon som rystet både parti- og LO-ledelsen. AUF unnlot også å støtte oppmykingen av partiprogrammets absolutte forbud mot atomvåpen på norsk jord, som landsmøtet i DNA i 1957 hadde vedtatt etter et benkeforslag. Denne motstanden skjedde til tross for at statsminister Gerhardsen selv ba om støtte til modifiseringen av formuleringen på AUFs landsmøte i 1961. AUF var også en av de viktigste pådriverne i 1950-årene for at regjeringen skulle ta klarere avstand fra NATO-lands kolonikriger og gi støtte til frigjøringsbevegelsene.

## **Vietnamkrigen og ungdomsopprøret skaper sterk uenighet med partiet**

Disse avvikene fra den rådende parti- og regjeringslinjen kan sees som et forvarsel om det som skulle skje fra midten av 1960-årene og fram til 1973. Det skulle bli en turbulent periode ikke bare innad i AUF, men også overfor partiledelsen. Ikke siden 1917-18 og 1922-23 hadde motsetningen og uenigheten mellom partiet og ungdomsforbundet vært så stor og uenigheten i viktige spørsmål vært klarere. Den skulle ende med en betydelig avskalling fra både AUF og partiet.

Den viktigste utløsende årsaken var Vietnamkrigen. I 1964 brøt det ut en krig mellom Nord- og Sør-Vietnam, der frigjøringsorganisasjonen FNL i sør støttet det kommuniststyrte Nord-Vietnam, mens USA grep aktivt inn med støtte til Sør-Vietnam. Det skjedde først med bombing i nord, deretter med bakkestyrker.

I Arbeiderpartiet var den første reaksjonen full støtte til USAs oppdemming mot «kommunistisk aggresjon». Men voksende kritikk av den amerikanske krigføringen gjorde at partiledelsen og de fleste partiavisene alt tidlig i 1965 beveget seg over i en slags nøytral sentrumsposisjon; det var skyld på begge sider og løsningen lå i fredsforhandlinger. Dette var også den sittende AUF-ledelsens posisjon, under formann Ola Teigen. Opp mot dette sto en opposisjon i AUF, ledet av distriktslaget i Oslo med støtte etter hvert fra distriktslagene i Sør-Trøndelag og Telemark. Fra disse ble det krevd full støtte til FNL og Nord-Vietnam og klar fordømmelse av USAs krigføring. Opinionen mot USA vokste, og på AUFs landsmøte i mars 1967 ble det vedtatt nesten enstemmig å sende et hilsende telegram til FNL. Viktigere var partiets landsmøte i slutten av mai. Her opplevde partiets ledelse under Trygve Bratteli å bli overkjørt og desavuert i dette spørsmålet. Partiformannen tok avstand fra bombingene av Nord-Vietnam, men ledelsens forslag til uttalelse bygd på sentrumsposisjonen ble vraket og erstattet av et vedtak som støttet FNL og tok standpunkt mot USAs krigføring: «Arbeiderpartiet tar avstand fra den amerikanske regjeringens politikk i Vietnam.»<sup>6</sup>



Den nyvalgte og radikale AUF-formannen Hans Raastad i samtale med partiformannen Trygve Bratteli på fylkingens landsmøte i 1969.

Det var en bred allianse som presset igjennom denne oppsiktsvekkende vendingen i partiets tradisjonelt USA-lojale linje. I denne alliansen inngikk også AUF, og mange AUFere deltok aktivt i debatten og påvirkningsprosessen før og under landsmøtet. Dette var den største politiske seieren ungdomsorganisasjonen kunne vise til overfor og i partiet siden linjeskiftet i 1918.

I 1969 erobret opposisjonen flertallet i ledelsen i AUF, med Hans Raastad som formann. Dermed ble AUF stilt på en klar radikalisert plattform både i utenriks- og innenrikspolitikken - og motsetningene til

Dermed ble AUF stilt på en klar radikalisert plattform både i utenriks- og innenrikspolitikken - og motsetningene til partiet ble tilsvarende skjerpet.

partiet ble tilsvarende skjerpet. Opposisjonen var en del av ungdomsopprøret, og representerte en generasjon som så på verden med andre øyne enn kald krig-generasjonene. Avkoloniseringen var i gang, og de unge så ikke lenger konfliktene i et øst/vest-perspektiv, men i et nord/sør-perspektiv. Da framsto ikke lenger USA som den vestlige verdens beskytter mot ekspansjon fra øst, men som en nykolonialistisk makt som prøvde å knuse nasjonale frigjøringsbevegelser. Vietnamkrigen var derfor ikke resultat av en beklagelig feilvurdering, slik flertallet i partiledelsen mente, men et logisk uttrykk for supermaktens imperialistiske karakter. Alt i 1967 hadde derfor

AUF i Oslo demonstrert 1. mai under parolen: «Stans USA-imperialismen.»<sup>7</sup>

På denne bakgrunnen var det logisk at AUF nå også så på NATO med kritiske øyne. Landsmøtet i 1969 vedtok med over to tredels flertall å gå inn for å melde Norge ut av NATO. Det var et prinsippvedtak som fylkingen kom til å stå for i mange år framover, men som den samtidig var uten sjanse til å få gjennomslag for i partiet. På partiets landsmøte samme år stemte bare en femdel av representantene for AUFs forslag - og halvparten av denne femdelen var AUFere!

Også konflikten i Midtøsten kom AUF til å se på med nye øyne. Sympatien med Israel hadde alltid vært sterk i partiet og AUF, men i 1971 vedtok flertallet på AUFs landsmøte å støtte avviklingen av Israel og opprettelse av en ny palestinsk stat for både jøder og arabere. Det var et ytterliggende standpunkt som fylkingen seinere gikk bort fra, men støtten til palestinerne sak fortsatte, om enn med varierende grad av engasjement.<sup>8</sup> Også i denne saken ble det dermed markert uenighet med partiet.

Misnøyen med partiets linje spredte seg også til partiets innenrikspolitiske kurs. Noen krav var ikke mer kontroversielle enn at de kunne få landsmøteflertallets støtte også i partiet, som kravet om fri abort i 1969. Andre var mer grunnleggende kritiske til partiets hovedkurs og kom til å synliggjøre en betydelig ideologisk og politisk avstand mellom de to organisasjonene. For AUF kom dette til syne på tre påfølgende landsmøter, der fylkingen gradvis beveget seg fra en vidtgående demokratiplattform

til en ortodoks marxistisk anti-kapitalisme. Dette var ikke særnorsk, men et trekk vi ser ved det politiske ungdomsopprøret også i andre land.

I 1967 vedtok AUF programmet «Utfordring til demokrati», der demokrati ble betegnet som en «livsform» som måtte gjennomsyre alle deler av samfunnet: familie, skole, det politiske og økonomiske liv. På dette punktet ble det krevd at de viktigste deler av økonomien måtte overføres fra privat til samfunnsmessig eie. På den enkelte arbeidsplass måtte det fulle bedriftsdemokrati råde. For å nå dette målet måtte fylkingen erobre makten i partiet. Slagordet var «Ung makt». I partiet hadde toppledelsen lenge vært ridd av interne stridigheter. På AUFs landsmøte kommenterte partiformann Trygve Bratteli syrlig målet om å erobre partiet: «Det er da fristende å svare: Velbekomme.»<sup>9</sup>

På landsmøtet i 1969 hadde radikaliseringen skutt ytterligere fart. Reformen ble nå av mange avvist som forsøk på å pynte på et kapitalistisk system som i stedet måtte avskaffes. «Skal vi lappe på dette samfunnet ...?» spurte Rune Gerhardsen fra Oslo. «Nei, vi må forandre det til et sosialistisk samfunn.»<sup>10</sup> Det neste landsmøtet i 1971 vedtok et nytt og radikalt prinsippprogram der et sosialistisk samfunn ble stilt opp som mål. Partiet ble kritisert for å ha nøyd seg med reformer som nok hadde forbedret folks levekår, men som ikke hadde endret de grunnleggende maktforholdene i det økonomiske liv og i samfunnet, men heller befestet disse. Det som trengtes var et radikalt brudd. «Demokrati, frihet og likhet kan ikke virkeliggjøres i et samfunn med privat eiendomsrett til produksjonsmidlene.»<sup>11</sup>

For partiledelsen var dette å blåse støv av standpunkter partiet for lengst hadde forlatt og som ikke lenger var aktuell politikk. Nestformann Reiulf Steen kommenterte på typisk måte et innlegg av Rune Gerhardsen: «'Det der kunne faren ha sagt', tenkte jeg. 'For førti år siden'.»<sup>12</sup> AUF var da heller aldri i nærheten av å klare å erobre partiet for sin radikale kurs, selv om 1970-årenes omfattende reformprogram i arbeiderpartiregjerin- genes regi utvilsomt også gjenspeilte utålmodigheten og kravene som preget ungdomsopprøret og AUF.

## EF-strid og avskalling

Det skulle likevel bli et utenrikspolitisk spørsmål som satte forholdet til partiledelsen på spissen. Etter suksessen i Vietnam-spørsmålet og fias- koen i NATO-saken kom spørsmålet om norsk medlemskap i EEC (fra 1971: EF), som EU den gangen het, på den politiske dagsordenen i 1970. Det skjedde etter at Frankrike i desember 1969 ga opp sin motstand mot britisk medlemskap. For Norge og Danmark var Storbritannia ledestjernen de orienterte seg etter. Den borgerlige regjeringen Borten søkte også medlemskap, men sprakk på dette spørsmålet i mars 1971. Det ble

dermed en arbeiderpartiregjering under Brattelis ledelse som fullførte forhandlingene.

AUF hadde ikke markert noen klar nei-holdning til EEC, snarere omvendt. Så seint som i 1967 traff landsmøtet et vedtak som var tvetydig, men som kunne utlegges som grunnleggende positivt. Det radikalisererte landsmøtet i 1969 kom før saken på ny ble aktuell, og andre strids-spørsmål sto i sentrum. Fra desember 1969 og inn i 1970 ble imidlertid AUFs holdning gradvis mer negativ.

Partiets linje var at endelig standpunkt først skulle tas når forhandlingsresultatet forelå. Det skjedde først i januar 1972. Det var likevel liten tvil om partiflertallets prinsipielt positive syn på norsk EF-medlemskap. For partiformann Bratteli var dette ikke bare et økonomisk spørsmål. Han så EF som et fredsprosjekt som skulle gjøre slutt på stormaktskrigene i Europa. Flere tenkte som han. Partiets landsmøte støttet med tre firedels flertall søknaden om medlemskap. Med tilsvarende flertall anbefalte landsmøtet medlemskap da forhandlingsresultatet forelå.

På AUFs landsmøte i 1971 fikk Bratteli applaus for sin tale, men ikke tilslutning. I debatten ble han imøtegått, og nesten enstemmig vedtok landsmøtet at EF tjente den internasjonale kapitalens behov, ikke arbeiderklassens. Norsk medlemskap ville derfor «svekke de sosialistiske krefter i Europa».<sup>13</sup> Denne holdningen var også utbredt i de sosialistiske ungdomsorganisasjonene i Vest-Europa og i den sosialistiske ungdomsinternasjonalen på dette tidspunktet.<sup>14</sup>

At AUF og partiet skilte lag i et så viktig spørsmål, var alvorlig. I stedet for å rette seg etter partilandsmøtets vedtak, spilte AUF en viktig rolle i å organisere et nei-nettverk i partiet og fagbevegelsen under navnet Arbeiderbevegelsens informasjonskomité (AIK). For mange av den eldre garde var dette brudd på partidisiplinen. Men spørsmålet skulle avgjøres ved folkeavstemning - da kunne et partivedtak ikke være bindende for den enkelte. Enda verre for partiledelsen var imidlertid AUFernes voksende engasjement i tverrpolitiske aksjoner og organisasjoner mot EF. Det innebar samarbeid med både partiene til venstre for Arbeiderpartiet og med sentrumpartiene og de tilsvarende ungdomsorganisasjonene. Dette fantes det også få paralleller til tidligere.

Da statsminister Bratteli i august 1972 stilte kabinettsspørsmål til velgerne ved å gjøre det klart at han ville gå av hvis flertallet stemte nei, var det for å legge press på partiets tradisjonelt lojale velgere. Men det hindret ikke AUF i å fortsette sin aktive nei-agitasjon. I den kanskje bitreste politiske striden i Norge etter 1945 sto dermed partiflertall og ungdomsorganisasjon mot hverandre som motstandere, og AUF ville om nødvendig bidra til å kaste partiets statsminister. Dette var den sterkeste konflikt med partiledelsen siden AUF ble dannet i 1927.

Vant eller tapte AUF? Det kommer an på hva en legger vekt på. AUF

klarte som påvist aldri å erobre partiflertallet for sitt negative EF-syn. Men folkeavstemningen i september 1972 ga nei-flertall. Slik seiret AUFs standpunkt blant velgerne. «Makteliten fikk sin dom,» erklærte AUFs organ Fritt Slag på forsiden.<sup>15</sup> Når 40 prosent av DNAs velgere fra 1969 og nær halvparten av LOs medlemmer stemte nei, til tross for partikontorets slagord «En A-velger er en JA-velger», må AUFs innsats ha vært av betydning for dette og dermed også for sluttresultatet og for at partiets regjering gikk av.

Klimaet etter EF-striden var heller kjølig mellom partiet og AUF. Hva som skulle skje, avhang av hva partene nå gjorde for å begrave stridsøksen. Da nominasjonsprosessene i partiet foran stortingsvalget høsten 1973 ikke ble den straffeekspedisjonen mot nei-folk som mange i AIK hadde fryktet, innstilte flertallet virksomheten. Et forslag på AUFs landsmøte våren 1973 om å stille de enkelte distriktslagene fritt når det gjaldt å støtte Arbeiderpartiet, ble vraket med over to tredels flertall. Slik var forholdet til partiet i ferd med å normalisere seg.

Men en rest av AIK valgte å bryte med partiet og danne et eget parti. En del ledende AUFere sluttet seg til dette bruddet og brøt dermed også med AUF. Det totale tallet var ikke veldig høyt. Men det gjaldt atskillige



AUFs brede engasjement på neisiden under EF-kampen i 1972 førte til den største konflikten med partiledelsen på flere tiår. Bildet er fra Folkebevegelsens demonstrasjonstog i juni 1972.

ledende og aktive tillitsvalgte sentralt, regionalt og lokalt. Ikke minst ble Oslo, Akershus og Trøndelag hardt rammet. Utbryterne var tiltrukket av det nye alternativet til venstre: Sosialistisk Valgforbund (SV) - en sammenslutning av SF, NKP, rest-AIK og uavhengige sosialister. SV gjorde et brakvalg ved stortingsvalget i september 1973 med 11 prosent oppslutning. Taperen var Arbeiderpartiet, som med rundt 35 prosents oppslutning gjorde sitt dårligste valg siden 1930. Hovedårsaken var utvilsomt EF-saken.

## Samhold og tilnærming

Nederlaget brakte partene nærmere sammen. Partiet trengte å gjenvinne tapte velgere - AUF trengte å bygge opp igjen organisasjonen etter avskallingen. Fortsatt strid dem imellom hadde ingen av partene råd til, selv om politisk uenighet fortsatt rådde. Etter hvert avanserte også de radikale AUFeerne til ansvarlige poster i partiet. SV ble rammet av indre strid, og alt i 1977 hadde Arbeiderpartiet tilsynelatende gjenvunnet gammel styrke og AUF bygd opp organisasjonen igjen. Fra slutten av tiåret la AUF etter hvert bort sitt nei til NATO til fordel for støtte til de omfattende protestene mot utplassering av nye NATO-raketter.

Det var imidlertid først under Jens Stoltenbergs formannsperiode fra 1985 at AUFs nei til NATO formelt ble opphevet og erstattet med parolen «nærkamp i NATO». Det gjaldt å slåss innad i NATO mot USAs planer om et rakettskjold og andre kapprustningstiltak. Også på andre områder la AUF sin politikk lenger mot høyre, men det hadde partiet alt gjort, så det betydde bare å tilpasse seg moderpartiet. For begge gjaldt at det var «høyrebølgen» fra 1981 som nå måtte bekjempes - ikke partiet til venstre. Det krevde også omlegging av politikken.

Til tross for fortsatt misnøye med partiets regjering i flere spørsmål, var forholdet til partiet bedre enn på lenge. Stoltenbergs etterfølger Turid Birkeland stilte selv spørsmålet i 1989 om AUF var blitt for snilt. Var partiets «salt» blitt partiets «sukker»? Hun svarte benektende og pekte på at AUF hadde fått gjennomslag i en rekke saker og derfor ikke trengte konfrontasjon.<sup>16</sup>

## Det rødgrønne AUF utfordrer partiet

Fra 1990 kom uenighet med partiet og partiets regjeringer igjen til å vokse og skape konflikter som gjorde at alt snakk om partiets «sukker» forstummet. AUFs misnøye slo ut i flere saker. Den sterkt voksende arbeidsløsheten i begynnelsen av 1990-årene skapte til dels ramsalt kritikk mot partiets statsminister Gro Harlem Brundtland, som følte seg urettmessig angrepet og provosert. «Forholdet mellom AUF og Arbeid-



Trond Giske (i midten) ble valgt til ny AUF-leder på landsmøtet i 1992. Til venstre sitter Anniken Huitfeldt som ble Giskes etterfølger i 1996.

derpartiet har nådd et lavmål ...» mente AUFs blad *Praksis* i begynnelsen av 1992.<sup>17</sup> Men AUF oppnådde gjennomslag for kravet om en ungdomsgaranti for alle under 25 år på partiets landsmøte i 1995 - alle skulle få tilbud om arbeid, utdanningsplass eller arbeidsmarkedstiltak. Men da var ledigheten klart på vei nedover.

Arbeiderpartiregjeringen reiste også spørsmålet om medlemskap i EF (det seinere EU) på ny på tidlig nittital. Mens partiet ville søke, var flertallet i AUF etter hvert negativt, selv om meningene nå var langt mer delte enn i 1972. Landsmøtet i 1992 ga vel 60 prosent flertall for «nei». Da den interne opposisjonen i DNA mot medlemskap akkurat som i 1972 laget sitt eget formelle nettverk, denne gangen kalt Sosialdemokrater mot EU (SME), spilte ledende AUFere en viktig rolle der. Som i 1972 bidro disse AUFerne aktivt til at deres egen regjering gikk på et nytt nederlag i folkeavstemningen i november 1994, mens andre AUFere hadde vært aktive på ja-siden. Men i motsetning til Bratteli valgte Gro Harlem Brundtland å bli sittende som statsminister. SME ble nedlagt etter avstemningen, og ingen avskalling av betydning fulgte. Slik var forholdet mellom

AUF og partiet langt mindre spent nå enn det hadde vært i 1972.

Det var Trond Giske og hans fløy som nå hadde tatt over makten i AUF. Den fremste fanesaken var en radikal miljøpolitikk. Politisk hadde den erobret AUF alt på landsmøtet i 1990, selv om sittende leder Turid Birke-land opprinnelig ikke hadde stått bak dette nyskapende miljøpro-grammet. Det var ikke minst radikal miljøkritikk av vekstpolitikken som gjorde at Giske og hans støttespillere tvilte seg fram til et nei til EF før avstemningen i 1994.<sup>18</sup> Siden har en grønn miljøpolitikk vært en hoved-plattform for AUF. Det gjaldt for Giske selv, som ble AUF-leder i 1992, men også for etterfølgerne Anniken Huitfeldt og Eva Kristin Hansen, som også tilhørte Giske-fløyen. De seinere AUF-lederne - Gry Larsen, Martin Henriksen og Eskil Pedersen - har også stått på samme miljøpolitiske plattform, som dermed er tungt politisk forankret i AUF.

Fra en radikal, dommedagspreget visjon i 1990 har fylkingen blitt mer nøktern, men har ikke gitt opp sin argumentasjon for at et radikalt brudd med en profittdrevet, ukritisk vekstfilosofi er nødvendig. Symbolet for en framtidsrettet og troverdig miljøpolitikk ble kampen mot gasskraftverk med deres CO<sub>2</sub>-utslipp. Anniken Huitfeldt pekte på den prinsipielle histo-



AUF-leder Eva Kristin Hansen ledet demonstrasjonen mot statsminister Jens Stoltenberg og hans regjering, som vedtok planene om gasskraftutbygging i sitt siste ordinære statsråd i oktober 2001.

riske parallellen og symbolverdien da hun kalte gasskraftverksaken for «vår tids Vietnam».<sup>19</sup> AUFs tvetydige stilling ble tydelig da Arbeiderpartiet var med og felte Bondeviks sentrumsregjering i 2000 på spørsmålet om gasskraftverk, som regjeringen var imot. AUF støttet regjeringsskiftet av andre grunner, men beklaget samtidig at moderpartiet hadde valgt akkurat denne saken å felle regjeringen på.

AUF har i de siste tjue år vært kjernen i en miljøpolitisk, grønn opposisjon i Arbeiderpartiet mot tradisjonelle kraftsosialister og en tenkemåte der økonomi og arbeidsplasser har forrang for miljøpolitisk tenkning. Ikke minst kom tidligere AUF-leder Stoltenberg i skuddlinjen, først som statssekretær, deretter som statsråd og statsminister. AUF har hatt problemer med å få gjennomslag i partiet for en radikal miljøpolitikk, men har klart å prege tenkningen og å skyve også partiet lenger i retning av miljøbevissthet og nytenkning. Når Arbeiderpartiet har akseptert prinsippet om rensing av alle gasskraftverk, ser AUF det som resultat også av eget langvarig miljøpolitisk press.<sup>20</sup> Jens Stoltenbergs tale på partiets landsmøte i 2007 blir i AUF sett som en viktig milepæl når det gjaldt å vekke forståelsen i partiet for klimaproblemene.

AUF støttet helhert opp om det rødgrønne regjerings-samarbeidet både i 2005 og 2009. Ikke bare ga det mulighet for å danne en stabil flertallsregjering, men også for en annen og bedre politikk enn den høyre-sentrumsregjeringen til Bondevik hadde ført. Både i miljøpolitikken og i flere andre saker har AUF hatt standpunkter som også SV - og i noen grad også Sp - har stått for. Slik kunne Arbeiderpartiets ungdomsorganisasjon finne allierte i de to andre partiene i regjeringskoalisjonen. Det er neppe tvil om at AUF har følt at miljøsakene alt i alt er blitt markert sterkere med dette. Kompromisset som vernet Lofoten og Vesterålen for oljeleting, var en seier også for AUF. AUF har også gått hardt ut mot Statoils tjæresandprosjekter, men innser at regjeringens eierskapslinje hindrer direkte politisk inngrep. I stedet vil AUF at staten generelt oppnevner styrerepresentanter som er miljøbevisste og dermed kan gå imot denne type miljøødeleggelser.

AUF har også markert avstand til flere av innstramningene i norsk asylopolitikk som regjeringen har foretatt. Fylkingen vil også ha en klarere fordømmelse av Israels politikk overfor palestinerne og er åpen for en selektiv boikott av israelske varer. Også i flere andre aktuelle saker har AUF vært på kollisjonskurs med partiets ledelse. Det gjaldt EUs datalagringsdirektiv, som alle de politiske ungdomsorganisasjonene gikk imot, og det gjaldt EUs postdirektiv. Men her var nok motstanden i partiet selv og i Norsk Post- og Kommunikasjonsforbund viktigere for partiledelsens nederlag på landsmøtet i år. Slik har utålmodighet og uenighet vært og

Både i miljøpolitikken og i flere andre saker har AUF hatt standpunkter som også SV - og i noen grad også Sp - har stått for. Slik kunne Arbeiderpartiets ungdomsorganisasjon finne allierte i de to andre partiene i regjeringskoalisjonen.

er en del av forholdet til moderpartiet - et forhold som selvsagt også omfatter samarbeid og enighet i mange andre spørsmål.

## Partiets salt

Forholdet mellom Arbeiderpartiet og dets ungdomsorganisasjon gjennom 108 år har vært preget av både samhold og strid, samarbeid og uenighet. Noen perioder har vært preget av sterk uenighet - andre av relativ harmoni, men likevel med så vidt mange uenighetsmarkeringer at ungdomsorganisasjonen aldri ble partiets «sukker». De sterkeste stridighetene kom gjerne etter dramatiske ytre begivenheter, som revolusjon, Vietnamkrigen og den miljøpolitiske vekkelsen etter Tsjernobyl-ulykken i 1986. Den andre verdenskrig og tysk okkupasjon, samt den kalde krigens intense fase fra 1947 og utover i 1950-årene skapte derimot et press for samhold som ga dårlig rom for uenighetsmarkeringer mot partiet og regjeringen.

Roller som partiets ungdomsorganisasjon satte grenser for hvor langt uenigheten med partiet kunne drives. Bare én gang kom det til direkte brudd, en annen gang lå bruddet i lufta, men ble avverget. Andre ganger skjedde avskallinger til andre partier til venstre for moderpartiet.

Slik har AUF og forgjengerne fylt rollen som partiets salt: manet til å bevare prinsippene og de grunnleggende målene, men også til å løfte blikket og ta innover seg en ny virkelighet som krevde en framtidsrettet politikk. Noen ganger har uenigheten nok blitt følt som salt som ble gnidd i sårene i partiet. Det sved, men en kunne og måtte leve med det i partiledelsen. Overbærenheten var nok oftest større med uenighet fra ungdomsorganisasjonen enn med annen opposisjon i partiet. Det var nå engang ungdommens særtrekk å være opposisjonell, tenkte nok mange i partiledelsen. Ikke så underlig, siden de selv oftest hadde en fortid i ungdomsorganisasjonen og i sin tid selv hadde spilt en tilsvarende opposisjonsrolle.

## Noter

- 1 *Social-Demokraten* 21.07. 1902, gjengitt etter T. Halvorsen: *Partiets salt. AUFs historie*. Oslo 2003, tittelsiden. Artikkelen bygger i hovedsak på denne boka.
- 2 Gjengitt etter T.Å. Rognes: *Den socialdemokratiske ungdomsbevegelse i Norge 1900–1911/12*, h.oppg. Bergen 1974, s. 205.
- 3 DNA. Beretning 1923, s. 26.
- 4 *Klassekampen* 29.09. 1923.
- 5 Reiulf Steen: *Maktkamp. Nye bilder fra et liv*. Oslo 1989, s. 36.
- 6 DNA. Landsmøteprotokoll 1967, s. 225–227.
- 7 Alternativet, organ for AUF i Oslo, mars 1967.
- 8 Se artikkel av Tom Rune Strandå annet sted i årboka.
- 9 AUF. Landsmøteprotokoll 1967, s. 40.
- 10 AUF. Landsmøteprotokoll 1971, s. 3.
- 11 Halvorsen 2003, s. 371.
- 12 Steen 1989, s. 128.
- 13 AUF. Landsmøteprotokoll 1971, s. 178–180.
- 14 Halvorsen 2003, s. 384.
- 15 *Fritt Slag* nr. 9, 1972.
- 16 Halvorsen 2003, s. 442.
- 17 *Praksis* nr. 4, 1992.
- 18 Halvorsen 2003, s. 475.
- 19 Samme sted, s. 465.
- 20 Samtale med AUFs leder Eskil Pedersen 23.5. 2011. Dette er en hovedkilde til framstillingen av forholdet AUF–Arbeiderpartiet etter 2003.